DE ECONOMISCHE POLITIEK VAN DUITSCHLAND.

E. Richter in den Deutschen Reichstag.

De uitslag der algemeene verkiezingen in Duitschland, die als een veroordeelende uitspraak van het volk op de economische plannen van v. Bismarck mag worden beschouwd; een uitspraak die krachtigen steun vindt in de talrijke adviezen van Kamers van Koophandel omtrent de gevolgen der nieuwe handelspolitiek, doet des te meer waarde hechten aan de rede van E. Richter, bij de begrootingsdiscussien, in de zitting van den rijksdag van 24 Nov. ll. gehouden, waarvan wij hier (volgens de Köln. Zeitung v. 25 Nov.) een uittreksel doen volgen, en waarbij wij tevens naar *Economist* 1879, pag. 425 en 909 v. verwijzen.

De vroeger door ons uitgesproken meening, (*Econ.* 1879, pag. 216) dat de nieuwe, zoogenaamd-economische politiek, in waarheid slechts strekt om de rijksinkomsten ten dienste van het oorlogsbudget te stijven, en dat wel ten koste van diezelfde volksbelangen welke die politiek heette te bevorderen, — wordt daarbij op treffende wijze bevestigd.

„In de Boodschap wordt omtrent de ingediende begrooting gezegd, dat zij een verblijdend bewijs oplevert van den toenemenden financieelen vooruitgang van het land en van de gunstige werking van de met toestemming van den Rijksdag gevolgde economische politiek. Deze voorstelling is veel te eenzijdig. Ik heb de begrooting doorgezien en heb op geen enkele bladzijde een spoor kunnen ontdekken, dat grond geeft tot zoodanige voorstelling. Waaraan bemerkt men meestal in eene begrooting dat de omstandigheden verbeteren? Geheel onafhankelijk van het verband met op zich zelf staande maatregelen, aan de opbrengst der belastingen,

ECON. 1882.

namelijk der bestaande, door geen nieuwe wettelijke maatregelen gewijzigde belastingen, en aan de opbrengst van de Rijksinstellingen van publiek nut, die rechtstreeks betrokken zijn bij den toestand der staathuishouding. Wanneer wij nu de opbrengsten der bestaande belastingen op beetwortelsuiker, brandewijn, en bier, die door de nieuwe wetgeving geen verandering hebben ondergaan, op deze begrooting voorkomende, vergelijken met die opgenomen in de laatste begrooting, voorafgaande aan de nieuwe staathuishoudkundige politiek, dan zien wij dat die belastingen op de thans ingediende begrooting ongeveer negen millioen mark lager zijn geraamd dan toen (Hooft! Hooft!), ofschoon men kan denken dat alleen reeds tengevolge van de jaarlijksche toeneming der bevolking met 1 percent, ook zonder verbetering van den staathuishoudkundigen toestand, uit den aard der zaak de bestaande belastingen meer zouden moeten opbrengen. En wat de bedoelde Rijksinstellingen betreft — ja, voor de Bank wijst deze begrooting als zuivere winst een hooger bedrag van 995 mark aan — maar is dat een bewijs dat de toestand is verbeterd? (Gelach). De Staatssecretaris heeft ook bijzonderen nadruk gelegd op het batig slot der posterijen ten bedrage van $2\frac{1}{2}$ millioen mark. Ja, Mijne Heeren, maar hiervan moet al dadelijk een bedrag van 1,400,000 mark worden afgetrokken, zijnde de bijdrage voor het weduwenfonds. Dit heeft toch waarlijk niets met de economische politiek te maken; er blijft dus slechts 1,100,000 mark over, en in de opmerking, die in de toelichting voorkomt en gelijkkluidend is met die in alle vorige jaren, (namelijk, een vermeerdering der opbrengst van de posterijen met 4 pCt. is elk jaar waar te nemen), vindt gij ongetwijfeld niets bijzonder opmerkelijks. Voorts heeft de staatssecretaris ook gewezen op de spoorwegbegrooting van Elzas-Lotharingen. Zeer zeker vertoont deze een overschot. Maar hij heeft verzuimd er bij op te merken dat de lengte van dien spoorweg, dit jaar vergeleken met het vorige, met 7 pCt. of 92 kilometer is toegenomen, en de opbrengst van het personen- en goederenverkeer niet eens met gelijk bedrag van 7 pCt. is vermeerderd als waarmede de spoorwegen zijn verlengd (Hooft). Vervolgens komen wij aan een half millioen dat bespaard is wegens deelgenootschap in een gedeelte spoorweg. Ja, bespaard, omdat wij intusschen het eind weg hebben gekocht (Gelach). Nu komt deze post wel niet op de spoorwegbegrooting voor, maar onder de schulden (Gelach); werkelijk een verblijdend beeld van onze staathuishouding! De opbrengst der inkomende rechten is op deze

begrooting $1\frac{1}{2}$ millioen minder geraamd dan vroeger, ofschoon zeer terecht een noot er de aandacht op vestigt, dat de voorraad tabak die nog onder de oude tolheffing is ingevoerd is verminderd, en dat de vorige Rijksdag tot een heffing op wijndruiven, een verhooging van 't recht op wol en een verdubbeling van dat op meel heeft besloten. Men zou wellicht kunnen meenen dat misschien die mindere opbrengst van $1\frac{1}{2}$ millioen mark daarom het bewijs kan opleveren van den verblijdenden vooruitgang op economisch gebied, omdat nu minder invoer plaats heeft van door het beschermend recht getroffen artikelen en daardoor dus de belangrijke binnenlandsche productie zooveel te meer is toegenomen. Maar deze veronderstelling heeft de secretaris der schatkist zelf te niet gedaan, door er op te wijzen dat de opbrengst van de inkomende rechten gestadig stijgt. Dus ook langs dezen weg kan er uit de vermindering der opbrengst van de inkomende rechten geen gevolg worden getrokken dat den „verblijdenden vooruitgang op economisch gebied” rechtvaardigt. Ik betreur het, Mijne heeren, dat de begrooting in een van haar voornaamste onderdeelen: de opbrengsten van belastingen en tolrechten, ons louter becijferingen vertoont, zonder toelichting, en dat men het niet noodig heeft geacht hier de werking dier nieuwe rechten en belastingen ook ten minste uit een financieel oogpunt in bijzonderheden bij de cijfers uiteen te zetten. Hetgeen de Secretaris der schatkist heden er aan toegevoegd heeft, was niet in staat die leemte aan te vullen. Het beeld van onze economische politiek dat de begrooting ons biedt, komt geheel overeen met dat, intusschen door de Deutsche handelkamers geschetst. De verslagen dier kamers zijn inmiddels verschenen: zij loopen over het jaar 1880, maar geven toch ook reeds een schets van de eerste helft van 1881, in welk jaar zij verschenen zijn.

Welnu, de overgrootste meerderheid van de verslagen der handelkamers verklaren dat de nieuwe economische politiek ongunstig heeft gewerkt; zij spreken de bewering tegen, dat die politiek in eenig opzicht een algemeene rijzing zou hebben teweeg gebracht; zij geven allen te zamen hoogstens toe dat enkele takken van de grootte nijverheid, enkele soorten van maatschappijen op aandeelen van een of ander invoerrecht voordeel hebben genoten, doorgaans ten koste van de arbeidskracht van het geheele land, en geen enkele der handelkamers hoe verschillend ook hare economische richting zijn moge, trekt partij voor het lievelingsdenkbeeld van den Rijkskanselier, „dat het buitenland de invoerrechten betaalt”. Ongetwijfeld zal ik heden in de bladen lezen dat de stellers dezer verslagen

van de handelkamers ter verantwoording zullen worden geroepen (groot gelach). Ja, Mijne heeren, hoe kunnen de feiten het helpen dat zij zich niet schikken naar de inzichten van den Rijkskanselier? Ik zal maar niet langer voortgaan op dit thema van de economische politiek. Mijne heeren, het aantal sprekers die vroeger tegenover deze zijde (rechts) gewoon waren in deze vergadering tegenovergestelde gevoelens voortestaan, is in den laatsten tijd meer afgenomen als wenschelijk mag geacht worden voor de levendigheid der debatten (gelach). Op de plaats van al de heeren die vooral de zegeningen van deze taktiek prijzen: van den Vrijheer v. Varnbüler, van Graaf Stolberg, van Mirbach, Dr. Löwe, Berger en hoe ze verder mogen heeten, staat nu nog slechts een hooge zuil, de heer v. Minnigeroode (gelach), die van vervlogen grootheid getuigenis aflegt (gelach). Ik twijfel niet of de heer v. Minnigeroode zal ook heden zijn best doen om ons het verlies van die heeren minder te doen gevoelen (gelach). Mijne heeren, de Boodschap gewaagt van een verblijdend bewijs van den toenemenden financiëlen vooruitgang van het Rijk. Nu — hoogere belastingen en dientengevolge hoogere inkomsten — dat is ongetwijfeld even verblijdend voor den secretaris der schatkist als bedroevend voor de belastingschuldigen (zeer juist! links), en dat maakt mij bezorgd. Al de belastingen te zamen brengen niet eens zooveel *meer* op als de opbrengst bedraagt van de nieuwe en van de verhoogde belastingen. Dat de nieuwe zegelbelastingen minstens 12 miljoen zouden opbrengen stond vast, dat de tabakbelasting tengevolge van de hoogere heffing 6 miljoen meer zou opbrengen was evenmin twijfelachtig, maar dat tegenover die vermeerdering van inkomsten een vermindering van opbrengst is waar te nemen van andere belastingen, dat is geen verblijdend teeken. Het is de vraag of de wisselvalligheid van de belasting op de beetwortelsuiker, het gevolg is van verminderd verbruik, dan wel daarvan, dat de belasting niet is toe te passen op de techniek van deze nijverheid. De troonrede beweert dat het bedrag dat van de vermeerdering der Rijksinkomsten aan de verschillende Bondsstaten is toegewezen belangrijk hooger is dan hetgeen zij aan de Rijkskas hebben bijgedragen. Zeker is het dat aan de verschillende staten 42 miljoen mark is toegewezen; maar daartegenover staat dat in de laatste jaren hunne bijdragen aan de Rijkskas met 34 miljoen zijn gestegen. De bijdragen voor pensioenen van weduwen en weezen van Rijksambtenaren leveren dit jaar nog 1,600,000 M. overschot op, terwijl in 't vervolg meer dan 5 miljoen voor dat doel zal moeten

worden bijgepast (Hoorst, hoorst!). Dat is nu waarlijk niet zulk een verblijdend verschijnsel (Gelach). Bovendien zijn de militaire uitgaven op deze begrooting aanmerkelijk gestegen. Leger, marine en pensioenwezen hebben in de laatste twee jaar een verhooging der uitgaven met 28 millioen mark teweeggebracht. En deze uitgaven zullen nog meer stijgen; naarmate de nieuwe organisatie verder tot uitvoering komt, zullen ook de dusver bestaande vacaturen meer worden vervuld; zoo zijn bijvoorbeeld op deze begrooting 330 nieuwe luitenanten en 2500 onderofficieren meer gebracht dan op de vorige. Daarenboven wordt een beduidend gedeelte der militaire uitgaven door leening bestreden, tengevolge waarvan onze rijksschuld nu reeds tot 350 millioen mark gestegen is. Daarbij komt dat het militair bestuur en dat der posterijen zich bij het stichten van gebouwen, nog maar niet schijnt te kunnen losmaken van de milliarden-luchtkasteelen; dit blijkt o. a. hieruit dat de bouw van twee kazernes niet minder dan 4,800,000 mark eischt (Hoorst, hoorst!). Juist omdat er nu meer luitenanten en onderofficieren zullen worden aangesteld, zou het toch zaak zijn nogmaals te onderzoeken of er geen bezuiniging zou zijn te verkrijgen door verkorting van den diensttijd, of ten minste door latere indienststelling der miliciens.

Hiermede besluit ik mijne beschouwingen over de begrooting en daar deze natuurlijk slechts een weerspiegeling is van het tegenwoordig regeeringsstelsel, wensch ik daarover nog een woord te spreken, en speciaal over de keizerlijke boodschap, waarop een adres van antwoord dezer vergadering wellicht zeer wenschelijk ware geweest. Dat, zooals de boodschap het uitdrukt, de sociale kwestie niet enkel door repressieve maatregelen kan opgelost worden, maar ook positieve voorzieningen noodig maakt, daarvan is zeker iedereen overtuigd wien het welzijn des volks ter harte gaat (Zeer juist!) De sociale kwestie staat echter niet op zich zelf, zij moet beschouwd worden in verband met alle andere vraagstukken, wier oplossing een zaak van even groot gewicht is als de vooruitgang der menschelijke beschaving (Teekenen van goedkeuring). Waar in deze richting kan gearbeid worden, hebben de liberalen steeds in de eerste gelederen gestaan (Bijval).

De spreker herinnert in dit opzicht aan den zegenrijken arbeid van zijne partijgenooten Schultze—Delitsch, aan het program der Fortschrittspartij van 't jaar 1878, aan het initiatief door de liberalen genomen tot verzachting en verbetering van het bekende Haftpflichtgesetz.

Men wachte zich echter, vervolgt S., onzekere wegen in te slaan (Bijval).

Indien de Regeering er toe besluiten kon voorttegaan op den weg van hervorming der wet op den *Haftpflicht*, dan zou men in staat zijn, reeds in deze, hoe kortstondige zitting ook, de hoofdgrieven der arbeidende klassen uit den weg te ruimen (zeer juist!) De Regeering echter wenscht de bestaande arbeidersgenootschappen te vernietigen, ten voordeele van een genootschap wier resultaten meer dan twijfelachtig zijn.

Te betreuren is het ook dat het beginsel van Staatshulp wederom in de boodschap is opgenomen, een beginsel dat indertijd door een der leiders van de duitsch-conservatieven, den heer von Marschall zeer juist is gekenschetst, toen hij er op wees hoe diep het den arbeider moet treffen als men hem toevoegt dat de vruchten van zijn arbeid niet voldoende zijn om zijn bestaan te verzekeren. Wij zijn op dezen echt conservatieven bodem bij het beginsel der persoonlijke verantwoordelijkheid blijven staan, en zullen ons tegen elk streven kanten om dit gevoel van persoonlijke verantwoordelijkheid te verzwakken of aan te tasten (Bijval). De uitslag der verkiezingen moest den Rijkskanselier er toch toe geleid hebben de vraag te overwegen, of de maatregelen tot bestrijding van het socialisme genomen, de juiste zijn. Niemand meer dan de Rijkskanselier zelf heeft in de laatste maanden aanleiding gegeven tot opwekking van de sociaal-democratie (zeer juist). De arbeiders-assurantie is dusver slechts zoo nevelachtig voorgesteld, dat men er eigenlijk geen practischen achtergrond bij kan ontdekken. Te betreuren is het ook dat reeds beloften zijn gegeven, nog voordat men weet hoe de zaak zal worden uitgevoerd. De Regeering kan trouwens niets geven, wat zij niet aan den anderen kant ergens heeft weggenomen. Terwijl de sociaal-democraten eene beperking van de ondernemingen ten gunste in de eerste plaats van de arbeiders voorstaan, wil de Rijkskanselier den arbeiders wel is waar ook voordeelen toestaan, doch op zoodanige wijze dat hij ze aan den anderen kant door de indirecte belastingen zooveel te hoogere lasten oplegt. Alleen reeds de verhooging van de belasting op de rogge vertegenwoordigt, over een geheel jaar berekend, een vol weekloon van een arbeidershuisgezin. En als de Troonrede ook gewaagt van eene opheffing van directe belastingen ten gunste van de indirecte, b. v. de opheffing van percenten op de grondbelasting, wat beteekent dit dan anders dan een belasting op de armere klassen ten voordeele der rijke? (zeer juist!) Als het armwezen en het

schoolwezen door het Rijk moeten worden overgenomen, dan zullen wij ongetwijfeld bij de kosten van het armwezen een vermeerdering van uitgaven waarnemen, zooals wij ons nu ter nauwernood kunnen denken, en wel, zonder dat dit den armen merkelijk ten goede zal komen. Nu geeft de boodschap aan den anderen kant ons wel uitzicht op verhoogde drankbelasting en op het tabaksmonopolie; wij hebben dusver echter meer dan voldoende gezien waar de inkomsten uit de indirecte belastingen blijven. Van de 110 millioen mark die de indirecte belastingen opbrengen, vloeijen dit jaar niet minder dan 48 millioen in de bijzondere kassen der verschillende Staten.

Hoeveel echter zullen die nieuw intevoeren belastingen nu wel opbrengen? De belasting op 't bier 18 millioen, het tabaksmonopolie volgens de hoogste raming 155 millioen en, na aftrek der tegenwoordige opbrengst, 80 millioen. Dit maakt dus 98 millioen te zamen. En daarmee wil de boodschap alles ten uitvoer brengen, waarvan hij gewaagt, om nog niet eens te spreken van de vroeger gedane beloften, waarover de boodschap maar het stilzwijgen bewaart.

Tijdens de verkiezingsdagen werd het tabaksmonopolie voorgesteld als het erfgoed der niet-bezitters, heden moet het dienst doen als middel ter bestrijding van de armen- en onderwijslasten. Wat zal er nu met de ongelukkigen gebeuren, die in vol vertrouwen op de eerste belofte, voor Prof. Wagner stemden? (Gelach). Aan het grootste gedeelte van vroegere beloften wordt nu zelfs niet eens meer gedacht. Wat heeft de Rijkskanselier al niet beloofd, en wat is er van die beloften vervuld? De heer Hobrecht heeft deze beloften als toekomst-muziek gekarakteriseerd, de boodschap des Keizers brengt ons al die beloften weer voor den geest. Doch men bedenke het wel, deze beloften worden in naam van den Staat gegeven. Wie 't bewind voere, is onverschillig, de Staat moet de beloften nakomen, en kan hij dit niet, dan jaagt hij alle ontevreden tegen zich in 't harnas en ondermijnt zijn prestige. Ik zal nu niet andermaal herhalen wat reeds zoo vaak daartegen is in 't midden gebracht. Alleen hierop moet ik nog wijzen: Wij hebben in Pruissen reeds eenmaal het tabaksmonopolie gehad; laten wij de ondervinding toen na den zevenjarigen oorlog opgedaan, niet doen verloren gaan. (De spreker leest hier een uittreksel voor, uit Riedel's beschrijving van dien tijd, die hierop betrekking heeft.) Het tabaksmonopolie leidde tot het koffiemonopolie en meer dergelijken. Ook Frederik de Groote wilde, even als thans de Kan-

selier, de armen daarmede te hulp komen, maar geheel in strijd met den Kanselier, ving *Hij* zijn financieel stelsel aan met de rechten op de levensmiddelen afteschaffen, bewerende: „ik ben de verzorger der armen.” Frederik de Groote heeft aan Pruissen een krachtig leger, een gevulde schatkist nagelaten; een prikkel voor 't volk om zelf de handen uit de mouwen te steken. Eerst aan Stein en Hardenberg was het gegeven, de baanbrekers te zijn van de politiek van vrije ontwikkeling der maatschappelijke krachten, dezelfde politiek die heden ten dage *ons* program uitmaakt, en die door onze tegenstanders nu eens als „fortschrittlich Republicanismus”, dan weder als „Manchesterthum” wordt bestempeld. Deze politiek heeft Pruissen krachtig en groot gemaakt. Ook aan Frederik ontbrak het indertijd niet aan tegenstanders; wie kent niet al de geschriften van de Teltow-, Storkow-, Lebuser clubs, tegen die politiek in 't licht verschenen? Daarin kunt gij woord voor woord terug vinden, mijne heeren, uwe tegenwoordige argumentatie. Zelfs gij, mijnheer en medelid Stöcker, vindt daarin uwe stelling: dat, als het zoo moest voortgaan in het goede oude Pruissen, dit weldra in een nieuwmodischen Jodenstaat zou zijn herschappen. (Aanhoudend gelach). De toenmalige Koning van Pruissen zond de schrijvers van zulke brochures naar de vesting Spandau. Hij die heden ten dage aanbiedt deze politiek en de Fortschrittspartij te bestrijden, hij ontvangt een brief van dankbetuiging van den Rijkskanselier. Wij, Mijne Heeren, *wij* zijn het die de politiek van een Stein en een Hardenberg onverzwakt handhaven! (Bijval links, tegenspraak rechts). Jawel, mijne heeren, wij staan pal voor die politiek, ze maakt den inhoud uit van ons program! (Bijval!) In de boodschap des Keizers wordt gezegd dat de politiek vrij moet zijn van reactionaire bijoogmerken. Maar de tegenwoordige regeringspolitiek draagt den stempel van reactionaire bijoogmerken op 't voorhoofd. Zij versterkt niet de eenheid des Rijks, maar zij ondermijnt en verbrokkelt haar.”